

Марија Вушковић, М. А.

Центар за историјску географију
и историјску демографију
Филозофски факултет
Београд
mvuskovi@f.bg.ac.rs

МИЛОШ ОБИЛИЋ И МИЛОШ ПОЦЕРАЦ

– топонимија о косовском јунаку –

Апстракт: У српском народу од давнина је као највећи национални јунак сматран Милош Обилић. Сваки крај Србије својатао је овог јунака као свог земљака. У историографији, и писаним медијима, усталило се мишљење да је Обилић пореклом из западне Србије, са Цера. Међутим, резултати теренских истраживања, заједно са информацијама из историјских извора и епских песама, показали су да је то мишљење апсолутно нетачно. Рад указује на значај историјско – демографских истраживања на терену, чији су резултати драгоцени за очување националне историјске и културне прошлости.

Кључне речи: Милош Обилић, средњи век, теренска истраживања, топонимија, легенде, историјска географија, историјска демографија, земља Браничево.

MILOŠ OBILIĆ OR MILOŠ OR POCERAC

– Toponymy of the Kosovo hero –

Abstract: For centuries now, Serbian people considered Miloš Obilić as one of the biggest national heroes. Every region in Serbia claimed this hero was from that particular region. In historiography and print media, formed opinion was that Obilić origins from Western Serbia, from Cer mountain region. However, the results of field research, along with information from historical sources and epic poems, proved that this opinion is absolutely untrue. This paper highlights the importance of field historical – demographic research, which results are valuable for the preservation of national historical and cultural past.

Keywords: Miloš Obilić, the middle ages, field research, toponyms, legends, historical geography, historical demography, land of Braničevo.

Свака стопа наше земље прекривена је по неком легендом о Милошу Обилићу. Сваки крај српске земље доживљава овог јунака као свог земљака, као свој род рођени. У селима и градовима измишљале су се, с временом, какви нови догађаји, или каква нова предања о Милошу. И тако, легенде постадоше бели новци за црне дане, а косовски јунак пореклом из сваког ћошка Србије.

У историографији се, током прошлог века, истицало мишљење да је Милош Обилић пореклом из западне Србије, односно из ваљевског краја. Ту идеју прихватили су, како поједини историчари, тако и аутори многобројних популарних дела, романа, новинских фељтона, од којих је већина писана без целокупне историјске грађе и информација са терена.

У науци постоје различита мишљења и о Милошевој улози у државном апарату Србије кнеза Лазара. Али су та мишљења без одређеног одговора или бар историјски утемељене претпоставке.¹ Новија мултидисциплинарна истраживања, која су обухватила историјске изворе (српске, грчке и османске канцеларије) и епске песме, покушала су да дају одговор на питање о политичкој и друштвеној функцији Милоша Обилића.² На основу података из извора, Милош Обилић био је представљен као витез племенитог рода. У већини случајева, епске песме га титулишу као војводу, а понегде уз придев – *војвода бојни*.³ У народним песмама из Босне и Херцеговине (*Цар Лазар и војвода Милош, Лов цара Лазара, Женидба Милоша Обилића, Женидба Страхинина бана, Пропаст царства српског*)⁴ Милош је војвода и десно крило на граници у држави кнеза Лазара. Своју способност у песми, Милош показује тако што *умирује Браничево и Кучево*, где су се неки *банови* одметнули и чине штету кнезу Лазару.⁵

У српској средњовековној држави титула војводе била је висока, војна титула. Војвода је највиши војни чин после владара, а припадао је кругу најкрупније властеле и заповедао одредима пронијарске или баштинске војске.⁶ Имали су баштине које су представљале материјалну подлогу за војну службу. На позив владара, властелин се јављао као ко-

¹ Михаљчић, 1993, 7-83, са старијом литературом.

² Вушковић, 2012, 25-47.

³ Српске народне пјесме: <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2-035>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2-036>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2-037>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2-045>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2-050>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-2051>; <http://scc.digital.nb.rs/document/VK-6-033>; Збирка садржи 190 епских народних песама. Сабрана дела Вука Караџића, *Српске народне пјесме*, издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Караџића 1864-1964 и двестогодишњици његова рођења 1787-1987, Просвета, Београд 1986-1988; Збирка садржи 308 епских народних песама. *Српске народне пјесме 1-9*, скупио их Вук Стеф. Караџић, државно издање, Београд, 1899-1902; Збирка садржи 219 епских народних песама. *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Београд 1974.

⁴ *Српске народне пјесме*, 172, 178, 195, 232, 271.

⁵ *Лазарица или бој на Косову*, 53-55.

⁶ *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 95 (Р. Михаљчић, А. Веселиновић, А. Фотић).

њаник, у пратњи војника које је сакупљао међу насељеницима сопственог властелинства.⁷ Овде је у питању повремена војна служба, док је властелин крајишник морао да буде у сталној приправности на државној граници. Узевши у обзир све ове историјске чињенице и податке из извора, можемо доћи до закључка да је Милош Кобилић био господин племенитог рода – властелин. Витез самим тиме што је као оклопљени коњаник јуришао у Косовској бици. Дакле, Милош је био властелин који је повео са собом своје људе у битку, а да би могао да има *своје људе* морао је да има и своју баштину. Али где је била његова баштина? На то питање одговор нам може дати топонимија.

На основу теренских истраживања долази се до резултата који су се у већини случајева показали као најдрагоценији историјски извор у оним случајевима где не постоји сачувана писана грађа. На теренским истраживањима Браничева, пратећи топонимију, дошли смо до занимљивих сазнања.⁸ Наиме, на територији средњовековне *земље*⁹ Браничево налази се богата топонимија везана за име Милоша Обилића. А на овом тлу је и данас широко распрострањена и још увек жива легенда о овом јунаку. Топоними на које смо наишли су: Кобиље, одатле преко реке Пек, манастир Туман, за који постоји предање да је Милошева задужбина¹⁰, од Тумана, Туманском реком ка Дунаву, наилазимо на топониме Малешево (Милошево) и Двориште, а од Дворишта тек нас неколико километра дели од најзначајније пограничне тврђаве на Дунаву – Голупца. Становници овог краја говоре да се Милош родио у Кобиљу, двор је имао на месту Двориште, где су видљиви материјални остаци, а задужбина му је манастир Тумане.¹¹ Постоје две легенде о месту његовог рођења: према једној рођен је у Кобиљу, а према другој у селу Малешево (Милошево). Обе су имале тако јаке корене у друштву 18. века, да су мештани чак локализовали остатке куће у којој се Милош наводно родио и показивали је путописцима с почетка XIX века. Наводно место рођења нећемо доводити у везу са изворима и епском поезијом¹², с обзиром да ми не знамо право Милошево презиме, док је ово, нашироко, познато – Кобилић/Обилић настало од надимка Кобила, прилагођава-

⁷ ЛССВ, 87-89 (Р. Михаљчић).

⁸ Екипа историчара под руководством проф. др Синише Мишића вршила је теренска истраживања Браничева и Хомоља у периоду од 2001-2004. године. Овде смо изнели најзначајније топониме, док су на терену присутни и: Милошева чесма, Милошева кула, Милошево купатило, итд. О топонимији као историјском извору: Мишић, 2001, 27-37.

⁹ О појму *земља* у средњовековној Србији види: Мишић, 1997, 133-146.

¹⁰ О манастиру Туману: Ђокић и Поповић, 2005, 110-111; Мирковић, 2005, 149.

¹¹ Миљковић и Крстић, 2007, 111, 226, са старијом литературом.

¹² О епском пореклу Милоша Кобилића види: Питулић, 2007, 173-186 са старијом литературом.

њем турске речи Kub – ila (онај који зна задати ударац) српском језику и изговору.

Средњовековна села Двориште, Кобиље и Малошевци (данас Малошево/Милешево) помињу се у Браничевском дефтеру, из 1467. и 1476. године, као активна.¹³ То значи да су села била насељена и доносила приходе са својих винограда и воденица и пре турског освајања ове области.

Дакле, област око линије Тумане – Двориште – Голубац је могућа територија, која је улазила у састав властелинства са којег је властелин Милош повео своје људе ка Косову. Та територија налази на граници – крајишту српске државе у време кнеза Лазара. Ако овоме додамо и податак из епске песме да је Милош *верни слуга* на граници државе, намеће се идеја да је можда обављао функцију властелина крајишника. Најважнија дужност била му је да брани државу, односно област на граници, коју му је владар поверио. Он је уједно командант краљеве (у овом случају кнежеве) војске, па се у том својству могао супротставити непријатељским одредима или је могао да започне офанзиву ако то од њега владар захтева.¹⁴ Крајеви око средњег тока реке Млаве, од Горњачке клисуре и града Ждрела према северу и западу, улазили су у састав жупе Ждрело, касније истоимене нахије. Град је контролисао улазак у Горњачку клисуру, пут према Хомољу и Голупцу, и имао је велики значај у српској средњовековној држави.¹⁵ Међутим, топонимија и легенда о Милошу Кобилићу најизраженија је и најчвршће везана за област око града Голупца. Због недостатка писаних извора, можемо претпоставити да је у једном од ових крајишта, или у Ждрелу или у Голупцу, а можда и у Вишесаву, функцију властелина крајишника обављао неко веома одан кнезу Лазару, без обзира како се звао. А можда је то био Милош Кобилић, *верни слуга* свога господара, јунак овоземаљске Армагедонске битке и, у библијском духу, први војвода небеске војске светог кнеза мученика. Јасно је да су и земљу Браничево населиле избеглице из јужних крајева Србије током XV века, бежећи пред турским освајачима. Наредних столећа, из истих разлога, на ово тло дошле су породице из Тимочке крајине. Колико су и да ли су утицали на стварање легенде о Милошу Кобилићу, остаје отворено питање.

У монографији Р. Михаљчића *Јунаци косовске легенде* компилована су и дата сва мишљења и претпоставке старијих истраживања (да је из Босне, Новог Пазара, Црне Горе, Хрватске, западне Србије) без ауторове сугестије која би од многобројних идеја била од значаја за даља разматрања, тако да у овом раду она неће бити узимана у обзир. Такође,

¹³ Stojaković 1987, 154-155, 266.

¹⁴ ЛССВ, 320 (М. Благојевић). Детаљно о Милошевој могућој улози у државној управи: Вушковић, 2012, 39-47.

¹⁵ Данило II, 1988, 114-116; Мишић 2003, 8-9; Вушковић, 2008, 133-136.

Михаљчић је детаљно анализирао, скоро све, епске песме у којима се помиње Милошева постојбина, што је свакако велики допринос историји књижевности. Међутим, аутор је тек успут поменуо легенду о Кобилицу у браничевском крају, а важно место дао легенди о његовој постојбини у западној Србији, тачније да је Милош с Поцерја, заснованој на топонимији сличној оној објављеној у часопису *Братство* 1906. године.

Проблем с овом легендом је вишеструк. Овај Милош Обилић с Поцерја дела на потпуно истој територији као и Милош Поцерац, јунак Првог српског устанка, тако да је и у поезији и у легенди дошло до изједначавања ове две личности. Да би се овакви закључци пласирали као историјске тачности, морала су се извршити историјско-географско-демографска истраживања на овом простору, затим узети у обзир **сви писани извори**, па тек онда стихови јуначких песама.

Рад на терену донео је сасвим другачије податке. Лета 2008. године стручна екипа под руководством проф. др Синише Мишића обавила је теренска истраживања на овом простору, под покровитељством ваљевског Народног музеја. Резултати су показали да легенда о Лазаревом војводи овде више не постоји и да су сва предања становништва овог краја везана за ратнике XIX века. Сваки локалитет који уз себе носи присвојну именицу *Милошев* није из средњег века, већ је временски близак устаничком периоду.

Најважнија чињеница, коју сваки истраживач мора узети у обзир приликом изучавања једне територије и легенди потеклих с ње јесте и кретање становништва.

Наиме, становништво овог дела Србије (Тамнаве, Колубаре, Подгорине, Подриња) је изразито младо, староседеоца готово да нема. Сво становништво је досељено током XVIII и XIX века – пред крај XIX века, од 1152 породице које су насељавале долину Колубаре и Подгорину досељено (из Старог Влаха, Црне Горе, Полимља) је 1074 породице.¹⁶ Исти случај је и у области ваљевске Тамнаве, где је почетком 20. века постојало 50 старих породица, који живе ту преко 100 година, док је 1455 породица на подручју Тамнаве знало да су се доселили током 19. века.¹⁷ Дакле, ово становништво је приповедало легенду коју је са собом донело приликом сеобе, или је, као у већини гусларских песама, измислило¹⁸ и развило је у оном правцу у коме је ишла тадашња *пропаганда* устаничке Србије. Интересантно је потенцирање локал-патриотизма Вука Караџића, рођеног у том крају, а пореклом из досељеничке породице из Црне Горе, на песмама и легендама с поднебља западне Србије (делом и Црне Горе), док у његове збирке и етнографске зборни-

¹⁶ Павловић, 1902, 474.

¹⁷ Павловић, 1912, 484, 486, 504.

¹⁸ У којима Милош пуца из пушке, на пример.

ке готово да нису ушле ни песме ни легенде осталих крајева Кнежевине, а тако ни Браничева.

Преузета топонимија, у модерној историографији, без провере на самом терену с ког је наводно потекла, носи са собом одређен број грешака и као таква може нас упутити на погрешан правац. На основу овога, као потпуно неосновано, можемо одбацити мишљење да је Милош Кобилић на било који начин био везан за предео западне Србије.

Извори:

- Данило II – Данило II, *Животи краљева и архиепископа српских*, књ. 6 СКЗ, Београд 1988.
- Стојакović 1987 – Стојакović, М. *Браничевски тефтер*, Београд 1987.

Литература:

- Вушковић, 2008, 133-136 – Вушковић, М., *Средњовековни град Ждрело*, Весник ВМ 35, 2008.
- Вушковић 2012, 25-47 – Вушковић, М. *Милош Кобилић – властелин крајишник*, Браничевски гласник 8, Пожаревац 2012.
- Ђокић и Поповић, 2005, 110-111 – Ђокић, Н., Поповић, Љ., *Браничевска епархија у првој половини XIX века*, Пожаревац, 2005.
- *Лексикон српског средњег века*, Београд, 1999.
- Миљковић, Е., Крстић А., 2007, 111, 226 – Е. Љ. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у 15. веку*, Пожаревац, 2007.
- Мирковић, 2005 – Мирковић, П. *Светиње Браничева*, Београд, 2005.
- Мишић, 1997, 133-146 – Мишић, С. *Земља у држави Немањића*, Годишњак за друштвену историју IV, 2-3 (1997), Београд, 1999.
- Мишић, 2001, 27-37 – Мишић, С. *Топономастика као извор за историјску географију*, Гласник завичајног музеја 2, Пљевља 2001.
- Мишић, 2003 – Мишић, С. *Краљ Стефан Урош II Милутин и Бугари*, БГ 2, 2003.
- Михаљчић, Р. *Јунаци косовске легенде*, Београд, 1993.
- Павловић, 1902 – Павловић, Љ. *Колубара и Подгорина*, Насеља српских земаља књ. 4, Београд, 1902.
- Павловић, 1912 – Павловић, Љ., *Антропогеографија Ваљевске Тамнаве*, Насеља српских земаља књ. 8, Београд, 1912.
- Питулић, 2007, 173-186 – Питулић, В. *Порекло јунака у варијантама епских песама косовског циклуса*, Зборник радова ФФ у Приштини 37, Приштина 2007, 172, 178, 195, 232, 271

Summary

The Serbian historiography has formed an opinion that Miloš Obilić origins from Western Serbia, that is, to be precise – from Valjevo region. This idea was widely accepted from some historians and authors of numerous commercial works, most of which were written without historical records and field information. Field work has brought to us a completely different data. In the summer of 2008, professional team led by Prof. Siniša Mišić conducted field research in Valjevo region, with the help of National Museum of Valjevo. The results showed that the legend of Lazar's duke does not exist in this region and that traditional stories of the area are mostly related to the warriors of the nineteenth century.

When there is no written historical data related to some territory, or there is very few, valuable information about the political and social life of the region can only be gathered through field research. Most historians, unfortunately, made enormous mistakes and were led to wrong conclusions by not using important field research information.